

ROMANDAN TİYATROYA UYARLAMA HUZUR

ENVER TÖRE*

AFET DOĞAN**

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Geliş Tarihi: 19.04.2021

Kabul Tarihi: 24.09.2021

Atıf Bilgisi: Töre, E.; Doğan, A. (2021). Romandan Tiyatroya Uyarlama Huzur. HARS AKADEMİ, 4 (8), 356-371.

Öz

Türk edebiyatında roman ve tiyatro, yüz elli yılı aşkın bir süredir edebiyatın önemli türleri arasındadır. Tanzimat dönemi edebiyatında, bu iki türün örnekleri ilk defa verilmiş ve bazı romanlardan istifade edilerek sahne hayatı zenginleştirilmiştir. Türk edebiyatında ilk defa Recaizade Mahmut Ekrem, romandan tiyatroya aktarım örneğini *Atala yahut Amerika Vahşileri* adıyla verir. Romandan tiyatro çıkarma, sonraki dönemlerde de uygulanmaya devam edilmiş, özellikle okuyucuda iz bırakan ünlü romanlar, tiyatro vasıtasıyla daha geniş kitlelere ulaştırılmış, mesajları seyirciye doğrudan verilebilmiştir.

Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar tarafından yazılan ve Türk edebiyatının önemli yapıtlarından olan *Huzur*'un, Kenan Işık'ın oyunlaştırdığı tiyatro haliyle karşılaştırılması yapılmıştır. Öncelikle romandan piyes çıkarma meselesi ve karşılaşılan güçlüklerden bahsedilmiş, karşılaştırmanın anlaşılabilmesi için romanın özeti verilmiş ve sonrasında iki eserin dil ve üslup, zaman, mekân, şahıslar, olay örgüsü, verilen mesajlar bakımından mukayesesi yapılmış; çıkarılan ve eklenen unsurlar detaylı bir şekilde belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Huzur, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kenan Işık, Roman, Tiyatro.

* Prof. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Artvin. entor@artvin.edu.tr / ORCID: 0000-0002-2074-3608.

**Doktora Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Ardahan. doganafet@outlook.com / ORCID: 0000-0002-9885-4690.

HUZUR FROM THE NOVEL TO THE THEATER

ENVER TÖRE*

AFET DOĞAN**

RESEARCH ARTICLE

First Received: 19.04.2021

Accepted: 24.09.2021

Citation: Töre, E.; Doğan, A. (2021). Huzur From The Novel To The Theater. HARS AKADEMİ, 4 (8), 356-371.

Abstract

In Turkish literature, novel and theater have been the most important genres of literature for over 150 years. In the Tanzimat period literature, examples of these two genres were given for the first time and even the theater was enriched making using some novels. For the first time in Turkish literature, Recaizade Mahmut Ekrem gives the example of the transfer from the novel to the theater under the name of Atala or the Wilds of America. The adaptation of the novel to the theater continued to be applied in the next periods, especially the famous novels that left their mark on the reader, were conveyed to a wider audience through theater, and their messages could be given directly to the audience.

In this study, a comparison of *Huzur*, one of the most important works of Turkish literature, written by Ahmet Hamdi Tanpınar with the theater version written by Kenan Işık was made. First, the issue of making a play from the novel and difficulties encountered are mentioned. To order to understand the comparison, the summary of the novel was given and after the comparison of the two works in terms of language and style, time, place, persons, plot, given messages, the extracted and added elements were stated in detail.

Keywords: *Huzur*, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kenan Işık, Novel, Theater.

* Prof. Dr., Artvin Coruh University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Artvin. entor@artvin.edu.tr / ORCID: 0000-0002-2074-3608.

**PhD Student, Ardahan University, Faculty of Humanities and Letters, Ardahan. doganafet@outlook.com / ORCID: 0000-0002-9885-4690.

Romandan Piyes Çıkarma ve Karşılaşılan Güçlükler

Tiyatronun beslendiği kaynaklar çeşitlidir. “*Modern tiyatronun ilk örneklerinden itibaren yazarlar, tarihi malzemenin kaynağı olarak kullanılması yanında, halk edebiyatının anonim ürünlerinden olan masal, efsane, destan, halk hikâyeleri ve mitolojiden faydalanarak yeni eserler vücuda getirirler.*” (Töre, 2016, s. 31). Bu kaynaklara ek olarak edebiyatın en çok kabul gören türlerinden olan roman ve hikâye de piyesleri beslemiştir. Yazarlar ve sahneye koyucular eserlerin okuyucu nezdindeki beğenisinden istifade ederek pek çok romanı piyes haline getirmişlerdir.

Romandan tiyatro çıkarma, Türk edebiyatının Tanzimat döneminde ortaya çıkan yeni bir tekniktir. İlk örneğini Rezaizâde Mahmut Ekrem *Atala yahut Amerikan Vahşileri* ile vermiş, sonrasında yazarlar tarafından başvurulan yöntemlerden biri olmuştur (Töre-Doğan, 2020). Okuyucuların üzerinde iz bırakmış romanlar sahneye aktarılarak eserin daha geniş halk kitleleriyle buluşması (bilhassa okuma yazma bilmeyenlerle) ve mesajların doğrudan verilmesi sağlanmıştır.

Romandan ve hikâyeden sahneye aktarım, hazır malzemeyle kolayca yapılacak bir iş gibi görünse de aslında daha meşakkatli bir uygulamadır. *Yaprak Dökümü* ve *Eski Hastalık* romanlarını piyes haline getirmiş olan Reşat Nuri Güntekin, bu işin zorluklarını şöyle ifade etmiştir: “*Anlatmak istediğim şudur ki roman ile tiyatro ayrı ayrı şeylerdir, her birinin ayrı ayrı meseleleri vardır ve asıl ehemmiyetlisi romandan piyes çıkarmak yeni bir piyes yazmaktan daha güçtür.*” (Güntekin, 1976, s. 131). Öncelikle, romanın uzun anlatım imkânlarından, piyes yazarı faydalanamaz. “*Geniş evden dar eve taşınacak fazla eşyaya yer bulmak meselesi...*” (Güntekin, 1976, s. 125). Eserin en can alıcı, mesaj verici kısımları tematik açıdan bütünlüğü bozmayacak şekilde adeta özet halinde verilir. Roman veya hikâyedeki yan karakterler, yan olaylar çıkarılabilir veyahut konuya uygun olarak yeniden şekillendirebilir. Sadece olay ve şahıslar değil, zaman ve mekânın da sahne tekniğine uygun olarak biçimlendirilmesi gerekir. Romandaki geniş ve çeşitli mekân, piyeste daraltılır ve daha çok ortak mekânlar kullanılır. Zamandaki güçlük ise belirli bölümlerin çıkarılmasıyla aşılabılır. Örneğin *Sinekli Bakkal*'ın piyes haline getirilmiş metninde, Rabia'nın çocukluğu, oyuncu değişikliği olacağından ve uygulamanın zorluklarından dolayı çıkarılmış, ilerleyen bölümlerde büyük bir ustalıkla özet şeklinde verilmiştir.

Tiyatro yazarı, çoğunlukla uyarlayacağı tahkiye metnine sadık kalamaz özellikle mesaj bağlamında kendi düşüncelerine göre yeniden şekillendirir. Bunun en net örneğini *Var Olmak*

romanının, *Biga-1920* adıyla sahneye uyarlamasında Tuncer Cücenoglu, romanı adeta kendi ideolojisi ile yoğurmuş ve yeniden yazmıştır. Bu örnekten bir gerçek daha çıkar: Uyarlama ile aslının isimleri meselesi. Başlığın değiştii eserlerin aslından uzak, roman ile piyes adının aynı kaldığı uyarlamaların ise aslına oldukça bağlı olarak yazılmış olduğunu görürüz. Aynı adla uyarlanan *Sinekli Bakkal*, *Yeşil gece*, *Huzur*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* bunlardan birkaçıdır.

Sadece metin bazında değil, roman okuyucusu ile tiyatro izleyicisi arasındaki farklar da eserlerin yaratım süreçlerinde etkili olabilmektedir. Roman ve hikâye okuyucusu, okuduklarından kendilerine göre manalar çıkarır, okuma eylemini tek başlarına gerçekleştirirler. Tiyatroda ise canlılık söz konusudur, sahnelenenler bütün seyircilerle ortak bir şekilde yorumlanır. Yazarların bu durumları da dikkate alarak uyarlama yapmaları, daha dikkatli ve hassas olmaları gerekmektedir. Yaptığım Yüksek Lisans tezinde konuyu detaylı olarak ele aldım (Doğan, 2020).

Romanın Özeti

Türk edebiyatının usta kalemlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1949 yılında yayımlandığı *Huzur* isimli romanı (Tanpınar, 2018), aradan geçen yıllara rağmen hâlâ okuyucuları ve yazarları etkilemekte; roman ise güncelliğini korumaktadır. Eser, roman kişileri İhsan, Nuran, Suat ve Mümtaz adıyla takdim edilen dört ana bölümden oluşmakta ve bu bölümler kendi içlerinde parçalara ayrılmaktadır.

Eser, genel olarak Mümtaz adlı karakterin etrafında şekillenmesine rağmen; ilk bölümün adı İhsan'dır. İhsan, romandaki fikir dünyasını temsil eden bir karakterdir. Orta yaşın üzerindeki İhsan, mütareke dönemlerinde Müdafaa-i Hukuk'ta çalışmış, kendisine atılan bir iftirayla idama mahkûm edilmiş, son anda kurtulmuştur. Lisede tarih öğretmeni olan İhsan, Macide ile evlidir; Ahmet ve Sabiha adlarında iki çocukları vardır. Ahmet'in doğduğu gün kızları Zeynep'in bir kazada ölmesi neticesinde çift, özellikle de Macide bir buhran yaşar; fakat Sabiha'nın doğumuyla her şey eski halini almaya başlar.

Mümtaz ise savaşta babasını, birkaç hafta sonra da annesini kaybeden, İstanbul'a amcasının oğlu İhsan'ın yanına gönderilen, hayaller kurarak avunan hüzünlü bir çocuktur. Tüm eğitim ve fikir hayatını şekillendiren kişi İhsan'dır. Önce Galatasaray'a, sonra da Fransa'ya gönderilir. Mümtaz artık edebiyat fakültesinde asistandır. Ülkenin ve dünyanın durumu ise karışıktır. Her an savaşın başlayacağına dair haberler duyulmakta, halkın her kesimi bunu

konusmaktadır. Ayrıca Mümtaz, koca bir yazı beraber geçirip evlenmek üzereyken ayrıldığı Nuran'ı unutamamıştır. Bu da yetmezmiş gibi, İhsan zatürreye yakalanmış ve sekiz gündür yatmaktadır. Mümtaz, bu karışık durumlarla nasıl baş edeceğini düşünerek evin işlerini ve kiracıları kontrol etmeyi üstlenir.

Mümtaz, bu kadar sorun ve sorumluluğun altında ezilerek İstanbul'u dolaşırken çocukluğu, geçmişi ve geçen yılın Nuran'la dolu hatıraları beynine üşüşür. Bu gezmelerde Behçet Bey'le de karşılaşır. Yaşlı adam, yirmi sene karısı Atiye Hanım'ı sevmiş ve Doktor Refik'ten kıskanmıştır. Behçet Bey, bu kıskançlık yüzünden doktoru saraya jurnallemiş; fakat karısının ölüm döşeginde "Mahur Beste"yi mırıldandığını duyunca ağzını kapatıp belki de ölümüne sebep olmuştur. Mahur Beste, Nuran'ın dedesi Talât Bey'in eseridir. Talât Bey, karısı Nurhayat Hanım Mısırlı bir binbaşıyla kaçınca bu şarkıyı bestelemiştir. Bestenin bittiği gün, Mısır'dan Nurhayat Hanım'ın ölüm haberinin gelmesi de ilginç bir tesadüftür. Behçet Bey'i görmek, Mümtaz'a her şeyde olduğu gibi Nuran'ı çağırır. Yolda rastladığı İclal ve Muazzez'in, Nuran'ın eski kocasına döndüğünü ve tekrar evleneceklerini söylemesiyle genç adam iyice dağılır.

Nuran, yedi yıllık kuru bir evlilik hayatından yeni kurtulmuş, genç ve güzel bir kadındır. Kocası Fahir, Romanyalı bir kadın olan Emma'ya karşı zaafını yenememiş, kızları Fatma'ya rağmen evliliklerine son vermiştir. Mümtaz, Nuran'la ilk kez bir Mayıs günü Ada vapurunda karşılaşır. Ortak arkadaşları sayesinde daha rahat bir iletişim kurarlar. Eski koca Fahir'in sevgilisiyle ortaya çıkması bile bu duygusal yakınlaşmanın önüne geçemez.

Mümtaz, Nuran'dan ayrıldıktan sonra İhsan, arkadaşları Orhan, Fahri, Nuri ve Suat'la buluşup uzun sohbetler yapar. Cumhuriyet sonrası aydınların huzursuzlukları, eski (Doğu) ile yeni (Batı) kültürün kayıpları ve kazançları, patlak üzere olan savaş ve yeni insanın doğum sancıları gibi konular tartışılır. Entelektüel ve ciddi meseleler konuşulurken bile Mümtaz sadece Nuran'ı ve onun yüzüne ait ayrıntıları hatırlamaktadır.

Ertesi gün haberleşmişçesine iskelede yine karşılaşır ve birbirlerini daha iyi tanımaya çalışırlar. Bu buluşmalar devam ederken Nuran ile Mümtaz, İstanbul'un maddî ve manevî havasını içlerinde hissederek İstanbul'un bütün semtlerini hatta sokaklarını keşfederek aşklarını dolu dolu yaşamaya başlarlar. Nuran'ın kızı, annesi, çevre baskısı kendilerini kısıtlamaya zorlar; fakat bunlar aşılamayacak meseleler değildir. Romanı başarıya götüren etkenlerden biri de sanki olayların arka planında akıp giden müthiş bir musiki (özellikle de Mahur Beste) ve İstanbul görüntülerinin hissedilmesidir. Muhteşem arka fon, Mümtaz ile

Nuran'ın aşklarını koca bir yaz takip eder. Nuran'ın dayısı Tevfik Bey ve annesi Nazife Hanım âşıkların durumunu kabul etmiştir. Söz konusu aşkı kabul edemeyenler ise Nuran'ın kızı Fatma ve dayısının oğlu Yaşar'dır. Fatma ve Yaşar'ın memnuniyetsizliği, bu aşkın üzerinde bir kara bulut gibidir ve âşıkların ilişkilerinin daha da derinleşmesine sekte vurmaktadır.

Müthiş bir yaz bitmiş ve sonbahar başlamıştır. Sanki yazın bitmesiyle Nuran ve Mümtaz'ın ilişkilerinde de durgunluk hâsıl olmuş; evlenmelerinin gecikmesi, genç adamı tedirgin etmiştir. Bir gün Nuran, eski kocası Fahir'den barışma dileğini ifade eden bir mektup aldığını söyler. Eski üniversite arkadaşı Suat da Nuran'a bir aşk mektubu yazmıştır. Nuran, insanların her zaman kendinden bir şeyler beklemelelerinden ve iç huzurunu bir türlü bulamadığından şikâyet eder. Nuran'ın peşini sanki geçmişteki anılar, büyükannesinin ve Mahur Beste'nin lanetli hatıraları bırakmaz. Nuran'a göre bu aşkın büyüü bozulmuş gibidir.

Romanın belki de en garip kahramanı Suat, Konya'da sanatoryumda veremle mücadele etmektedir. Macide'nin akrabası Afife ile evli ve çocukları olmasına rağmen onun Nuran'a duyduğu eski aşkı depresmiş, Nuran'ın Mümtaz'la hayatlarının ortasına bir anda düşmüştür. Nuran'a karşı yoğun hisleri olsa da başka kadınlarla birlikte olmaktan kendini alamayan, varlığıyla huzursuzluk yaratan, baştan kaybetmiş bir adamdır.

Bir gün Mümtaz ve Nuran, bütün dostlarını evlerine davet eder. İhsan, eski öğrencileriyle fikir münakaşası yapar; Emin Bey ve Ressam Cemil Bey de aralarına katılınca Tevfik Bey ile müthiş bir musiki akşamına imza atarlar. Herkes sarsılmıştır. Nuran, kafasına üşüşen düşünceler yüzünden, şarkılarla renklenmiş muhabbet ortamından tamamen uzakta gibidir. Müzik ziyafetinin ortalarına doğru Suat aralarına katılır. Suat, yarı deli bir vaziyettedir ve misafirleri ürküten konuşmalar yapar. Öksürüklere boğularak hayata inanmadığını, insanların büyük fikirlerle kendini kandırıp durduğunu anlatır. Suat toplantıyı erken terk eder. Misafirler, şaşkınlıkları geçince eski hallerine dönerler. Fakat Mümtaz, Suat'tan çok etkilenmiştir ve onun bir delilik yapacağından artık emindir.

Şubat ayına doğru, Nuran'la Mümtaz'ın buluşmaları seyrekleşir. Nuran, verilen bütün davetlere tek katılarak Mümtaz'ı yalnızlığa mahkûm eder. Mümtaz ise aşktan sonra başka bir duyguyla daha baş etmek zorundadır: Kıskançlık. Bu kavram zihnini kemirir durur ve Nuran ile evlenmelerinin bu kadar gecikmiş olmasını anlayamaz.

Bir gün Nuran, Mümtaz'a Suat'la ilgili tedirginliklerini anlatırken ondan çok korktuğunu söyler. Evin anahtarını kaybettiğini, Suat'ın evin etrafında dolaşıp durduğunu anlatır. Nuran,

ailesinin bir haftalığına Bursa'ya gittiğini, bu arada İhsan'la konuşup evlenme işini hemen halletmeleri gerektiğini ifade eder. Mümtaz, bütün şüphelerinin yersiz olduğunu, Nuran'ın gerçekten kendisini sevdiğini anlayarak rahatlar. Bu arada Nuran, bir haftalığına Emirgan'daki eve birlikte gitmeyi teklif eder. Mümtaz, bu teklifi kabul eder ve son mutlu günlerini Emirgân'da yaşarlar. Emirgân'a geldiklerinin beşinci günü İhsan'ı arayıp evlenme işlemlerinin halledildiğini öğrendiklerinde İstanbul'a Nuran'ın evine geri dönerler. O gün ikisi de tedirgin ve garip bir ruh hali içerisinde; nitekim rüyalarında Suat'ı görmüşlerdir. Eve girdiklerinde tedirginlikleri artar, içeride biri var gibidir. Kapıyı açtıklarında holde asılmış bir insan vücudu ile karşılaşır ve soluksuz kalırlar. Suat'ın ölü bedenini evde bırakıp derhal oradan ayrılırlar.

Suat'ın intiharı, İhsan'ın yardımıyla Mümtaz ve Nuran'ın adları konuya bulaşmadan kapatılır. Zaten Suat ardında bir mektup bırakmış, evlilik hayatlarının kötü gittiğini ve Afife ile boşanmak üzere olduğunu yazmıştır. Nuran ertesi gün Bursa'ya hareket eder. Mümtaz'a, bir mektup bırakarak aralarına bir ölünün girdiğini, kaderin birlikteliklerini istemediğini ve bu yüzden her şeyin bittiğini söyler. Mümtaz, Nuran'ın neden korkup uzaklaştığını anlayamaz. Suat, yaşarken onların aşklarını yok etmeyi başaramamış, ölü bedenini âşıkların aralarına sokarak emelini gerçekleştirmiştir.

Mümtaz düşüncelerinde Nuran'ın kaybıyla, İhsan'ın ilerleyen hastalığıyla ve harp fikirleriyle boğuşurken Suat'ı aklından çıkaramamıştır. O, İhsan'a doktor aramaya gittiği zaman, Suat'ın hayaletleriyle konuşmaya başlar. Zira hayatında anlamlandıramadığı bir döneme girmiştir ve bu meşguliyetlerin İhsan'ın hastalığının önüne geçmesinden dolayı vicdan azabı çekmektedir. Uzun uğraşlar sonunda bulduğu doktorla eve doğru yürürler. Yolda yine tek gündem savaştır. Eve geldiklerinde İhsan'ın daha iyi olduğunu fark eder. Doktor, Macide'nin tam zamanında iğne vurduğunu ve hastayı kurtardığını söyler. Mümtaz'ın eline bir reçete sıkıştırarak onu eczaneye yollar. Mümtaz, bu gece Nuran'ın İzmir'e gitmek için yola çıkacağını, eski kocası Fahir'le tekrar nasıl nikâh masasına oturacağını sıkıntıyla düşünür. Suat'ın ruhu da genç adamı rahat bırakmaz ve sanki hiç ölmemiş gibi sohbetlerine ve münakaşalarına yolda devam ederler. Suat'ın hayalinin “Gel” çağrılarını Mümtaz karşılık vermeyince Suat, Mümtaz'ın yüzüne sanki şiddetle vurur. Mümtaz yere düşer, yüzü gözü kan içindedir ve elindeki ilaç şişeleri de kırılmıştır. Mümtaz, sonunda gerçek anlamda çıldırmıştır. Yan evlerden sesi gelen radyoda Hitler'in Alman ordusuna hücum emri verildiği duyulmaktadır. Mümtaz, bu haberle yaşadığı macerayı unuttur, sonunda gerçek hayata döner. Neyse ki İhsan iyileşmiş ve ilaçlara ihtiyacı kalmamıştır.

Romandan Piyese Uyarlama: *Huzur*

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın aşk, fikir ve İstanbul üçgeninde estetik bir dille kaleme aldığı *Huzur* romanını bütün zorluklara rağmen Kenan Işık (Işık, 2005), aynı adla 1996'da tiyatroya uyarlamış ve ana meseleler, olaylar, aslına bağlı kalınarak sahneye getirilmiştir. Eser, iki perdeden oluşmaktadır. Sahne sayısı tam olarak belirtilmemiş, dekor değişiklikleriyle ortaya konmuştur. Bu nedenle, mukayese bölümünde sahne sayısı yerine, sayfa numaraları verilmiştir.

Dil ve Üslup

Dil ve anlatım olarak eserler arasında büyük bir fark söz konusu değildir. Kenan Işık, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın özellikle fikir barındıran bazı diyaloglarını aynen kullanmış, diğer kısımlarda da aslına uygun olarak değişiklikler ve eklemeler yapmıştır. Romanın tüm kahramanların aynı üslupla konuşturulmasıdır (Naci, 1973). Piyeste de aynı dil ve üslup korunmuştur.

Zaman

İki eserde de zaman 1937-1938'dir; fakat geriye dönüşlerle (Flashback) zaman genişletilmiştir. Roman 1938 yılında İhsan'ın hastalığıyla başlar. İhsan sekiz gündür hastadır. Daha sonra Mümtaz, sekiz sene öncesine gider, yeğeni Ahmet'in doğumu ve Zeynep'in ölümünü anlatır. Sonrasında bir sene öncesine, Nuranlı zamanlara geçiş yapar. Mümtaz, daha da geriye giderek savaş yıllarında babasını ve sonrasında annesini kaybettiği çocukluk yıllarına uzanır. Tekrar bir sene evveli hatırlayarak romanın büyük bir kısmını oluşturan 1937'nin yaz ve sonbahar mevsimlerinde kalır. Olaylar neticelenince asıl zaman olan 1938'e gelinir. İhsan hastalığının dokuzuncu günündedir. Yani tüm o geçmişe dönüşler, hatırlamalar bir günlük zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Piyeste de bu uygulamalar aynen devam eder. Oyun, 1938 yılında başlar; bir yıl öncesine Nuran'la Mümtaz'ın yaşadığı aşkın oluşumuna dönülür. Piyes 1937 ile 1938 arasında geçişler yaparak ilerler. Romandaki gibi çocukluk anılarına, Zeynep'in ölümüne detaylı bir şekilde piyeste değinilmemiştir.

Mekân

Eserlerin ana mekânı İstanbul'dur. Romanda İstanbul sadece mekân olarak değil, eserin bir kahramanı olarak karşımıza çıkar. Şehzadebaşı, Beyazıt, Mahmutpaşa, Küçükçekmece, Bedesten, Nuru Osmaniye, Eminönü, Emirgan, Kandilli, Beykoz, Beylerbeyi, Anadoluhisarı, Taksim, Üsküdar, Sarıyer, Bebek, Beyoğlu, Cerrahpaşa, Talimhane başta olmak üzere İstanbul'un neredeyse tüm semtleri romanda bir dekor olarak kullanılmıştır. Kapalı mekân olarak en önemli yerler ise; İhsan'ın Şehzadebaşı'ndaki evi, Mümtaz'ın Emirgan'daki evi, Tevfik Beylerin Kandilli 'deki evi, Taksim'de bulunan Adile Hanım'ın evi, yine Taksim'deki Mümtaz'ın apartman dairesi ve Nuran'ın Talimhane'deki apartman dairesidir. Mümtaz ile Nuran'ın ilk kez karşılaştıkları Ada Vapuru ve Ada'daki lokanta, Doktor'un evi, kitapçı dükkânı, Bitpazarı, Bedesten'deki müzayede salonu da önemli mekânlar arasındadır. IV. Murat'ın yaptırdığı köşk ise Mümtaz ve Nuran'ın yakınlaştıkları ilk yer olması sebebiyle önemlidir. Fahir ile Emma'nın tanıştığı yer olarak Köstence Plajı'nın adı geçer. Mümtaz'ın çocukluğunun geçtiği yerler romanda S..., B..., A... olarak karşımıza çıkar. Konyaaltı adının geçmesiyle A...'nın Antalya olduğunu anlarız. Zeynep'in vefatı nedeniyle Mümtaz, Kastamonu'ndan gelir. Bu şehrin sadece adı geçmiştir. Ayrıca Nuran'ın ailesinin bir haftalığına gittiği Bursa, Nuran'ın nikâhının kıyılacağı İzmir, Suat'ın tedavi gördüğü Konya, Mümtaz'ın eğitim için iki yıllığına gittiği Fransa sadece bahsi geçen yerler arasındadır. Genel olarak romanda mekân çok geniş ve çeşitlidir. Her bir sokak, cami, kaldırım tüm detaylarıyla anlatılmıştır. Eser, İhsan'ın evinde başlamış, yine bu yerde son bulmuştur.

Piyeste ana mekân, İstanbul ve Bedesten'de bir eskici dükkânıdır. Olaylar burada başlayıp ve biter. Romanda kitapçı ve Bitpazarı'nın olduğu sokak, piyeste eskici dükkânı olarak karşımıza çıkar. Romanda, Mümtaz'la başka mekânlarda yapılan sohbetler, olaya dâhil olan önemli şahıslar bu dükkânın sınırları içinde ışık oyunları ile epik tarzda sunulur. Eşyalardaki mananın ve yaşanmışlığın verilmesi romanın ruhuna uygundur. Bunun dışında Nuran'ın Kandilli'deki evi, Kandilli iskelesi, İhsan Bey'in evi, Mümtaz'ın Emirgan'daki evi, Tevfik Bey'in evi ve doktorun evi önemli yerler arasındadır. Eskici dükkânı, birkaç ufak değişiklikle birden çok mekân imkânı sunmaktadır. Sahnelemedeki zorluklar epik tarz¹ kullanılarak giderilmiş, bu yapılırken roman akışı içinde önemli sayılabilecek tüm yerler piyeste öne çıkarılmıştır.

Şahıslar

¹ Bkz. Enver TÖRE, *Türk Tiyatrosunda Oyunlar ve Tenkitler*, DijitalSanat yayıncılık, İstanbul, 2009.

Romandaki zengin kadroya rağmen, piyeste kişi sayısı azaltılmıştır. Romanda olay örgüsüne dâhil olan kişiler İhsan, Macide, Sabiha, Ahmet, Arife Hanım, Sabire Hanım, İhsan'ın kiracısı, Mümtaz, Nuran, kızı Fatma, Fahir, Suat, Mümtaz'ın anne ve babası, kitapçı, nefer, Behçet Bey, Muazzez, İclal, Emma, Adile Hanım, Sabih Bey, Nuri, Orhan, Fahri, Selim, Sümbül Hanım, Sabriye Hanım, Yaşar, Nuriye Hanım, İffet Bey, Tevfik Bey, Huriye Hanım, Kitapçı Kemal, Mehmet, Nazife Hanım, Hacer, dilenci çocuk, Ressam Cemil Bey, Emin Bey, İhsan'ın mebus arkadaşı, İhsan'ın mülkiye memuru eski arkadaşı, Leyla, Doktor ve hizmetçisi, ihtiyar Bektaş ve Eczacıdır. Akış içinde adece bahsi geçen şahıslar da vardır. Bunlar; Atiye Hanım, Doktor Refik, Talat Bey, Nurhayat Hanım, Nadir Paşa, Rizeli Sadık, Giresunlu Remzi, Hisarlı Arap Nuri, Bebekli Yani, Vasfi Bey, Tamburi Cemil Bey, İhsan'ın vefat eden arkadaşı Hüseyin Bey ve Suat'ın çocuklarıdır. Bahsi geçen kişilerin dışında Mümtaz ve Nuran'ın İstanbul'un sokaklarını gezerken karşılaştıkları, gözlemledikleri insanlar da romanda kendine yer bulmuştur.

Kenan Işık, eseri tiyatroya uyarlarken ana olay etrafındaki tüm önemli şahıslara yer vermiştir. Mümtaz, İhsan Bey, Nuran, Suat, Behçet Bey, İclal, Muazzez, Orhan, Macide Hanım, dükkâna gelen genç kız, Fatma, Tevfik Bey, Emin Bey, Dükkân sahibi, dilenci, nefer, Doktor ve yaşlı kadın piyes içinde olaya dâhil olan kişilerdir. Romanda yer alan Yaşar ve Sümbül Hanım'ın sadece adları geçmiştir. Atiye Hanım, Nurhayat Hanım gibi karakterlerin hikâyeleri ön plana çıkarılarak romandaki fonksiyonları piyeste de yer almıştır. Piyeste Atiye hanım bahis konusu edilirken Nurhayat hanım ses olarak bizzat gösterinin içinde yer alır. Hamal ve çırak ise sahnede görünmelerine rağmen diyalogları yoktur.

Piyeste ana kahramanlar, aynı karakter özellikleri ve aynı adla karşımıza çıkar. Fakat Suat ile Mümtaz, daha fazla diyaloga girmiş ve karşıt unsurları oluşturmuşlardır. Mümtaz, piyeste, romana göre daha üzgündür. Romanın son bölümünde karşımıza çıkan Mümtaz'ın çılgınlık hali, tiyatrodan başından beri vardır. Bunun yanı sıra İhsan ile Macide, aynı karakter özellikleriyle verilmiş; fakat çocuklarından bahsedilmemiştir. Romanda Mümtaz'ın arkadaşları olan Fahri, Selim ve Nuri piyeste yer almazken Mümtaz'ın arkadaşı olan Orhan ise İclal'in nişanlısı olarak karşımıza çıkar. Romanda önemli yer tutan Sabih Bey ve eşi Adile Hanım piyeste yer almamaktadır. Romanda Mümtaz'ın gezdiği dükkânlar ve ara sokaklar, piyeste eskici dükkânı adını almış; yolda konuştuğu ve gözlemlediği insanlar da oyunda, dükkâna giren müşteri olarak yer bulmuşlardır.

Olay Örgüsü

Huzur romanı ve piyesi arasında, ana olaylar bakımından önemli bir fark yoktur; fakat olayların akış sıralamasında farklar söz konusudur. Piyeste ana olay örgüsünü etkilemeyecek bazı bölümler çıkarılmıştır. Roman, Şehzadebaşı'ndaki evde başlar; İhsan hastadır ve eşi Macide ile çocukları harap bir haldedir. Evin bütün sorumluluğu Mümtaz'a kalmıştır. Kiracılara uğrar, sokaklarda gezinir ve hastabakıcı arar.

Piyese ise Bedesten'deki bir eskici dükkânında başlar. Mümtaz'ın yukarıdaki uğraşlarından bahsedilmemiştir. İhsan'ın hastalığı aynı şekilde anlatılmış olmasına rağmen ailenin harap hali yansıtılmamış, piyeste İhsan ile Macide'nin çocuklarından da söz edilmemiştir. Mümtaz'ın yolda karşılaştığı insanlar, tanıdıklar piyeste dükkâna gelen müşteriler olarak değiştirilmiştir. Romanın “İhsan” bölümünün üçüncü ve dördüncü kısmının tümünde yer alan Mümtaz'ın çocukluğuna dönmesi, ilk bölümde Zeynep'in ölümünü hatırlaması piyeste yer almamış, Mümtaz'ın çocukluğunda anne ve babasını kaybetmesi, ilk perdede İclal ile Nuran'ın konuşmalarında özetlenmiştir.

Piyeste dükkâna Suat'ın hayaletinin gelmesi, iki eser arasındaki en önemli farktır. Romanda Suat, ölü suratıyla romanın “Mümtaz” adlı son bölümünde ortaya çıkar; fakat piyeste ilk başından itibaren Suat vardır ve romanın sonundaki diyaloglar başta verilmiştir. Bu diyaloglarda Suat, Mümtaz ve Nuran'ın düşünceleri özetlenmiştir. Romanda son sayfalarda karşımıza çıkan Mümtaz'ın çılgınlık hali, piyeste başından beri mevcuttur ve dramatik olması bakımından abartılı bir biçimde gösterilmiştir. Nuran'ın hayalinin ikinci perdenin son sahnesinde dükkânda görülmesi de romanda var olmayan bir detaydır.

Romanın ilk bölümünün yedinci kısmında, Nuran'ın Fahir'le tekrar evleneceği haberini verenler İclal ve Muazzez'dir ve yolda karşılaşmışlardır. Piyeste ise dükkâna giren İclal ve Muazzez'e Orhan da katılmıştır (s.100-102). Romanda Mümtaz'ın arkadaşlarından olan Orhan, burada İclal'in nişanlısıdır. Savaşın çıkmasıyla evlenmelerinin gerçekleşemeyeceğinden korkmaktadırlar. Romanın “Mümtaz” bölümünün ikinci kısmında ise bu diyalogların sahibi Mümtaz'ın arkadaşı Nuri ve nişanlısı Leyla'dır. Böylece kişi sayısı azaltılmasına rağmen önemli olaylar olduğu gibi verilebilmiştir.

Mümtaz, daha romanın ilk bölümünün ikinci kısmında, Nuran'la gezdiği sokakları dolaşırken bir yıl öncesini hatırlar ve olaylar tüm ayrıntısına kadar anlatılır. Piyeste ise Mümtaz; ilk sahnede, eskici dükkânında geçmişe döner. Nuran ile Mümtaz, romanın “Nuran” adlı bölümünün ilk kısmında, ilk kez Ada vapurunda karşılaşmalarına rağmen piyeste bu hadise İclal ile diyaloglarında özet halinde anlatılır (s.104). Daha sonra Kandilli İskelesi'nde

buluşurlar. Romanın aynı bölümünün beşinci kısmında yer alan, köşkü gezmeleri ve öpüşmeleri piyeste yer almamıştır. Romanın “Nuran” bölümünün ikinci kısmında, Mümtaz’ın İhsan ve arkadaşlarıyla adada bir lokantada buluşmaları, piyeste İhsan’ın evinde gerçekleşmiştir (s. 108-115). Ayrıca yemekte olan Nuri, Orhan, Selim ve Suat’tan sadece Suat piyese dâhil olmuştur. İhsan’ın eşi Macide de kendilerine yemek hazırlamaktadır. Restoranda konuşulan bütün konular detaylarıyla birlikte İhsan’ın evinde de aynen konuşulmuştur. Farklı olarak yemek sonrasında tam iyileşemeyen Suat’ın aynı sahnede sandalyeye yığılması, piyese aksiyon katması açısından önemlidir.

Nuran’ın kısa bir süre sonra romanın ikinci bölümünün dördüncü kısmında, Mümtaz’ın evine gelmesi ve birlikte olmaları sahnede perde arkasından gölge aracılığıyla coşkulu bir biçimde verilir. Piyeste farklı olarak Nurhayat Hanım’ın, Nuran’ın bu aşkı sonuna kadar yaşamasını öğütleyen sesi yankılanır (s.122,123) Sonrasında aynı bölümün on ikinci kısmında, Tevfik Bey’in evinde, Nuran’ın kızı Fatma’nın huzursuzluk çıkarması aynen aktarılmış; fakat dayısının oğlu Yaşar ve onun sözlerine yer verilmemiştir. Oyunda Yaşar’ın Nuran’a âşık olması bahsi de geçmiştir. Piyeste Nuran, Tevfik Bey’in davetinde, Suat’ın ve Fahir’in mektuplarından bahseder (s. 126, 127). Hâlbuki romanın aynı bölümünün on üçüncü kısmında, Nuran, habersiz bir biçimde Mümtaz’ın Emirgan’daki evine gelir ve mektup meselelerinden bahseder. Bu olaylar, Nuran ve Mümtaz aşkının sonunu da hazırlar. Romanın “Nuran” adlı bölümünün tamamında, koskoca yaz ve sonbahar tüm ayrıntılarıyla anlatılmışken piyeste aşk hikâyesi kısa tutulmuştur.

Romanın “Suat” adlı üçüncü bölümünün ilk sekiz kısmında Nuran’ın evinde verdiği davet, ufak farklılıklarla piyesin ikinci perdesinin başlarında da yer almıştır; fakat İhsan’ın öğrencileri, Mümtaz’ın arkadaşları, Ressam Cemil Bey yoktur. Toplantının yarısında gelen Suat, Mümtaz’a yazmasını istediği hikâyesini aktarır. Aynı davette Mümtaz, İhsan’dan Nuran’la evlenme işlemlerini hızlandırmasını ister. Romanın aynı bölümünün dokuz ve onuncu kısmında ise Nuran, çevrenin baskısıyla davetlere katılıp Mümtaz’ı ihmal edince genç adam kıskançlık krizlerine girer. On birinci kısımda Nuran’ın bir gece eve gelmesi, Suat ile ilgili tedirginliklerini anlatması ve evlenmek istediğini söylemesi Mümtaz’ı rahatlatır. Genç kadının bu isteği üzerine, işlemleri hızlandırmak için âşıklar ertesi gün İhsan’ın evine giderler. Bu detaylar piyeste mevcut değildir.

Nuran’la Mümtaz’ın, nikâh işlemlerini beklemek için Mümtaz’ın Emirgan’daki evine gitmeleri ve son mutlu günlerini geçirdikleri zaman dilimi piyeste yer almamıştır. Suat’ın

kendini astığı gün, romanın on ikinci kısmında Mümtaz ile Nuran'ın Emirgan'dan döndüğü gündür. Piyeste ise Nuran'ın davetlerden sıkılıp bir gece Mümtaz'ın evinin önünde beklediği zamandır (s. 142,143). Suat'ın ölüm sahnesinde de bazı farklar söz konusudur. Romanda Suat kendini holde asmıştır ve zeminde kan lekeleri görülmektedir. Piyeste ise eve girerlerken bitmiş bir plak hışırtısı duyulur. Nuran eline Vivaldi'nin Keman Konçertosu plağını alınca eline kan bulaşır ve Suat'ın diğer odada kendini astığı anlaşılır. Nuran'ın Bursa'ya ailesinin yanına gitmesi ve Mümtaz'a gönderdiği mektup iki eserde de benzerdir.

Romanın son bölümü olan “Mümtaz” bölümünün üçüncü kısmında Mümtaz, İhsan için doktor aramaya çıkar ve büyük uğraşlar sonunda bir tane bulur. Piyeste ise bu uzun uğraş özetlemeyle verilir (s.144-148). Doktorun evi ve diyalogları neredeyse aynıdır; fakat Mümtaz'ın Nuran'la ayrılığının sonrasında hissettikleri ve iç konuşmaları, doktorun evindeki konuşmalarında aktarılmıştır. Ayrıca romanda yolda yapılan sohbet, piyeste epik tarzın gereği yine doktorun evinde gerçekleşir. Romanın aynı bölümünün beşinci kısmında doktor, İhsan'ın evine gelir ve durumunun iyi olduğunu söyler. Altıncı kısımda ise ilaçları alması için Mümtaz'ı eczaneye gönderir. Piyeste ise doktorun İhsan'ın yanına gelmesi, muayene etmesi yer almaz. Mümtaz, ilaçların hazırlanmasını eskici dükkânında bekler (s. 150).

Suat'ın hayaletinin Mümtaz'ı rahatsız etmesi, romanda sokakta yürürken gerçekleşirken piyeste dükkânda karşımıza çıkar. Suat'ın münakaşa sonucunda Mümtaz'a vurması sokakta olur. Elindeki ilaç şişeleri kırılan Mümtaz, radyodan duyulan ses ile kendine gelir. Romanın son kısmında, ayağa kalkıp eve giderken piyeste olduğu yerde kalır. Romanda nihayet gerçek hayata dönen bir Mümtaz olmasına rağmen Kenan Işık, Mümtaz'ı aynı ruh haliyle bırakmayı uygun görmüş ve ayaklarını yere bastırmamıştır. Çok daha dramatik ve karamsar bir hava söz konusudur. Savaş haberlerini aktaran radyo da piyeste ön plana çıkarılmış; Avrupa'nın durumu ve savaş hazırlıkları ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur (s. 153).

Görüldüğü gibi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ölümsüz eseri *Huzur*, ihtiva ettiği fikirler sebebiyle güncelliğini hiç kaybetmemiş, dilinin olgunluğuyla tüm yazarları etkilemeyi başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak kurulan yeni Cumhuriyet'in yetiştirdiği insan tipi, ilk aydınların yaşadığı sıkıntılar ve bunalımlar, eski musiki ile Batı müziğinin karşılaştırılması, savaş kavramının anlamı ve gerekliliği gibi derin konular romanın başından sonuna kadar tartışılır. Arada kalmış bir neslin hezeyanları, unutulmaz bir aşk hikâyesiyle sanki akıllara kazınır.

Kenan Işık, *Huzur*'u tiyatro sahnesine aktarırken eserin daha geniş kitlelere ulaşabilmesine ve genç neslin eseri daha iyi tanınması ve anlamasına imkân sağlanmıştır. Romandaki fikirler ve düşünceler, daha anlaşılır bir şekilde ve romana paralel olarak piyeste de gündeme gelir.

“*Kanla elde edilen hürriyet, hürriyet değildir; kirlenmiş bir şeydir.*” (s.306)
“*Vücutlarımız, birbirimize en kolay verebileceğimiz şeydir; asıl mesele, hayatımızı verebilmektir. Baştan aşağı bir aşkın sahibi olabilmek, bir aynanın içine iki kişi girip tek bir ruh olarak çıkmaktır!*” (s.208) cümleleri ile aşk ve fikir dünyasına ait, güncelliğini kaybetmeyen mesajlar piyeste de aynen verilmiştir.

Huzur, tiyatroya uyarlamamanın zor olduğu romanlardan biridir denilebilir. Roman, Türk musikisi, İstanbul manzaraları ve zengin diyaloglarla vücuda getirilmiştir ki bunların inandırıcı bir şekilde sahneye aktarımı çok kolay değildir. Romandaki aksiyonun azlığına rağmen başarılı şekilde sahneye aktarılmış ve roman dilinden uzaklaşmadan ana meseleler piyeste yeniden ustaca işlenmiştir. Piyes, II. Dünya Savaşı'nın ağır havası altında gelişen uyuşturucu bir yaşam atmosferinin dışı vurumu olarak algılanabilir.

SONUÇ:

Huzur romanı bir devrin romanıdır. Huzursuz bir devrin romanı... Herkesin kendince beklentisi olduğu huzursuz roman kişileri, savaşa girmiş ve girecek milletler için de huzursuzluğun arenasıdır. Biriken duygular daha fazla dayanamaz ve bendini yıkar taşar. Huzursuz eden duyguların insanlığa verdiği zarar, tahmin edilemeyecek şekilde bireylerin gönüllerde yaralar açar. Bugün için klasik bir roman olan *Huzur*'un; piyes haline getirilmesi hem bir devri, hem de bu devrin bütün yönleriyle not düşüldüğü tarihi bir vesikayı ortaya serer. Bu bakımdan Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Kenan Işık da Türk edebiyatına ve Tiyatro tarihine değerli bir hizmeti ifa etmişlerdir.

Metinler arası ilişkilerin araştırılmasının önem kazandığı edebiyat incelemelerinde, roman ve tiyatro arasındaki ilişki de incelenmeye değer bir sahadır. Özellikle hafızalarımızda yer etmiş romanların piyes haline getirilmiş metinleriyle de ele alınması, eserlerin ve mesajlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamakla birlikte roman ile piyesin kayıp ve kazanımlarını da ortaya çıkarılabilmektedir.

Türk edebiyatının kıymeti her geçen gün artarak öne çıkan müellifi Ahmet Hamdi Tanpınar ve onun *Huzur* romanı, bu makalede roman-piyes ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Okuyucu nezdinde değer bulmuş bu tür romanların, piyes haline getirilmesine imkân sağlayan kişilerin de konunun uzmanları olması yapılan işi daha anlamlı kılmaktadır. Değerli bir piyes yazarı ve sahneye koyucu olan Kenan IŞIK, bu ilginç romanı Türk sahnelerine başarıyla kazandırmıştır.

Kaynakça

DOĞAN, Afet (2020). *Türk Edebiyatında Roman ve Hikâyeden Yapılmış On Örnek Piyas*, Artvin Çoruh Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1976) *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri*, Haz. Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

IŞIK, Kenan (2005), *Huzur*, Kırmızı yayınları, İstanbul.

NACİ, Feti (1973), "Huzur", *Yeni Dergi*, nr.102, s.22-37.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2018), *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TÖRE, Enver (2016), *Modern Türk Tiyatrosu*, Kesit Yayınları, İstanbul.

TÖRE, Enver (2009), "Türk Tiyatrosunun Kaynakları", *Turkisch Studies Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4 (1)-II Şubat 2009, 2181-2348.

TÖRE, Enver- DOĞAN Âfet; "Türk Dramatik Edebiyatında Romandan Tiyatroya İlk Uyarlama: *Atala yahut Amerika Vahşileri*", *Hars Akademi*, C.4, S.7, s.17-30, 2020.

TÖRE, Enver; *Dramatik Edebiyatımızda Eleştiri*, Liman yayınevi, İstanbul, 2021.